

Úvodné slovo

Chaotický vývoj hospodárstva a ekonomický systém SR

Za 13 rokov transformácie postupovala slovenská ekonomika slimačím krokom s priemerným tempom 0,5% ročne. Reálna úroveň HDP r. 2001 bola oproti r. 1990 iba o púhych 8% vyššia. Tieto výsledky vyvolávajú oprávnené pochybnosti o

správnosti použitého spôsobu transformácie spoločnosti a ekonomiky. Akože aj nie. Veď pri jeho vypracúvaní sa nerešpektovali vedecké poznatky z tvorby stratégie a praxeologické princípy racionálnej ľudskej činnosti. Namiesto hegelovskej axiómy téza – antitéza – syntéza sa presadila likvidačná axióma téza – antitéza, ktorá viedla k rozhodnutiu čo najrýchlejšie deštruovať v hospodárstve všetko, čo existovalo. Pritom sa nevyužila požiadavka Schumpeterovej „kreatívnej deštrukcie“, ktorá je nevyhnutnou podmienkou hospodárskeho rozvoja.

Absencia racionálnej koncepcie ekonomickej transformácie znemožnila, aby sa dostal do popredia národný étos a aby eufória občanov z novembra 1989 prerástla v ich zdravý ekonomický patriotizmus, ktorý by bol zohral úlohu ďalšieho stimulátora nášho ekonomického rozvoja, a zároveň podporil národné cítenie. Pochmúrný ekonomický a sociálny vývoj viedol k opaku. Upadlo vlastenectvo a značne klesla sebadôvera slovenského národa.

V týchto podmienkach stratili mnohí občania dôveru v schopnosť politikov riadiť štát, ba stratili aj vieru v to, či majú títo politici skutočný záujem o jeho rozvoj a o blaho občanov. Práve niektoré vládne garnitúry sa stali zábranou ekonomického a sociálneho napredovania. Platí totiž, že o rozvoji krajiny nerozhodujú peniaze, ako sa to často tvrdí, ale kompetentní vedúci, resp. skutočné vodcovské osobnosti. A práve takých náš národ naliehavo potrebuje.

Situáciu v ekonomike a v sociálnej sfére ešte väčšmi komplikuje staronová vláda, ktorá si osvojila a praktizuje koncepciu trhového liberalizmu, t. j. trhové hospodárstvo založené na individuálnej ziskuchtivosti a sebeckosti a súčasne negujúce ľudské hodnoty, akými sú spravodlivosť, pravda a solidarita. Svetová hospodárska prax a názory odborníkov jednoznačne potvrdzujú, že liberálny trh degraduje morálku, ničí ekológiu a výrazne prehľbuje sociálnu nerovnosť.

Svet 21. storočia stojí pred novými problémami, z ktorých sú dôležité dve globálne výzvy, t. j. rast rozdelenia bohatstva a rozdielov v blahobyte medzi krajinami i v rámci krajín a ohrozenie prírodných podmienok ľudstva. V tejto súvislosti vyslovujú významné

svetové osobnosti pochybnosti o tom, že by liberálny ekonomický systém bol schopný vyriešiť tieto problémy. Pri mnohých rozhodnutiach ekologického a sociálneho charakteru je totiž trh slepý.

Koncepcia trhového hospodárstva sa preto musí prispôbiť požiadavkám 21. storočia a v rámci tejto zmeny musí posilniť predovšetkým svoju ľudskú stránku. To vyžaduje „osedlať“ nespútaný trh a pristupovať k nemu ako k ľudskému výtvoru, ktorý nie je uniformovaný a má isté obmedzenia v závislosti od hodnôt, aké moderné ľudské spoločenstvo vyznáva a uprednostňuje.

Prof. Ing. Mikuláš Sedlák, CSc., člen Rady NEZES

Ekonomický komentár

Sociálna politika v nemilosti?

Septembrová návšteva pápeža Jána Pavla II. na Slovensku je vhodnou príležitosťou pripomenúť si základné myšlienky jeho sociálnej encykliky Centesimus Annus z roku 1991 a kriticky sa pozrieť aj na kroky, vedúce u nás k demontáži sociálneho štátu a sústavy sociálneho zabezpečenia.

V ostatnom čase sledujeme úpadok politických strán ako strojcov a sprostredkovateľov sociálnej zhody a zdá sa, že ich slabnúci záujem o sociálne otázky môžeme považovať za všeobecnú tendenciu. Pritom nielen ľavicové strany, ale hlavne kresťanský orientované konzervatívne strany považovali otázky vytvárania sociálneho zmiernu za svoju hlavnú politickú agendu. Dnes sa k nej vracajú väčšinou len v rámci svojho predvolebného politického marketingu. Preto odbory bijú na poplach, hovoria o sociálnej eutanázii a sociálne orientovaní politici v súvislosti so spoplatneným zdravotníctvom a vzdelávaním hovoria o vnútornej segregácii obyvateľstva.

V európskej kultúrnej tradícii je to kresťanstvo, ktoré prináša a stále ďalej formuje humanistické hodnoty človeka a ich vzťah k ostatným hodnotám. Ku kresťanskej hodnotovej sústave, ktorá dala impulz k vzniku aj mnohých sociálnych inštitúcií pomáhajúcich ľuďom v ťažkých životných situáciách, patrí princíp subsidiarity, občianskej solidarity a v širšom zmysle aj milosrdenstva. Katolícka cirkev rozvíjala a rozvíja túto humanistickú tradíciu v podobe kresťanskej sociálnej náuky, ktorej základy položil Tomáš Akvinský.

Odpoveďou na vznikajúci sociálny konflikt v podobe triedneho boja, ktorý podľa Leva XIII. koncom 18. storočia „dosiahol nebezpečnú hranicu“, bola encyklika Rerum Novarum. Encyklika Centesimus Annus, ktorú vydal Ján Pavol II. pri príležitosti stého výročia tejto sociálnej encykliky, pripomína narastajúce vnútorné konflikty v živote spoločnosti tej doby: „Tradičná spoločnosť sa

rozkladala a začala sa formovať nová, plná nádeje na nové slobody, lenže aj plná nebezpečenstva nových druhov nespravodlivosti a otroctva.... Objavil sa kapitál ako nový druh vlastníctva a mzda ako nový druh pláce. ...Práca sa stávala tovarom, ktorý sa dal kúpiť a predat' a ktorého cenu reguloval zákon dopytu a ponuky, bez zreteľa na nevyhnutné životné minimum na vydržiavanie osoby a jeho rodiny. Navyše robotník nemal žiadnu istotu, či sa mu podarí predat' „svoj vlastný tovar“, lebo mu stále hrozila nezamestnanosť, čo pri nejestvujúcom sociálnom zabezpečení privádzalo príznak smrti od hladu.“ Encyklika jasne a zrozumiteľne vyslovila odsúdenie triedneho boja a ekonomického liberalizmu; pápež si uvedomoval, že sociálny zmier alebo „pokoj“ ako tento stav nazýval, sa buduje na sociálnej spravodlivosti v ekonomickej a sociálnej oblasti tých čias. Lev XIII. pri objasňovaní boja, ktorý nastal medzi prácou a kapitálom, potvrdil základné práva pracujúcich. Práca má podľa neho „súčasne sociálny rozmer pre svoj úzky vzťah voči rodine a k spoločnému blahu, lebo je nezvratná pravda, že práca robotníkov produkuje bohatstvo štátov“. Pripomína, že princíp solidarity je jedným zo základných princípov kresťanského chápania spoločenského a politického usporiadania. Ukazuje cestu spravodlivým reformám, „ktoré vrátia práci jej dôstojnosť ako slobodnej činnosti človeka“. Očakáva „zodpovednosť zo strany spoločnosti a štátu zabezpečiť človeka pred morom nezamestnanosti“. V histórii sa overovali dva vzájomne sa dopĺňajúce pokusy. Prvým bola hospodárska politika s cieľom vyrovnaného rastu a zábezpeky plnej zamestnanosti. Druhým pokusom bolo poistenie proti nezamestnanosti v spojení s politikou profesionálnej rekvalifikácie. Spoločnosť a štát sa musia ďalej starať o primeranú úroveň mzdy, aby robotník a jeho rodina mali zabezpečené životné potreby a aby si mohli aj niečo ušetriť. Ďalej požaduje sprostredkovať robotníkom lepšie odborné vedomosti za účelom získania vyššej kvalifikácie a odbornosti, „zamedzenia hanebného vykorisťovania“, ale aj garantovať ľudsky upravený pracovný čas a oddych. Pripomína úlohu odborov, ktoré sú partnermi pri vyjednávaní. „Na dosiahnutie týchto cieľov štát musí priamo alebo nepriamo prispievať svojim podielom. Nepriamo a podľa princípu subsidiarity vytvorí čo možno najpriaznivejšie podmienky na slobodné vykonávanie hospodárskej činnosti, ktorá prináša hojnú ponuku pracovných príležitostí a prameňov bohatstva. Priamo a podľa princípu solidarity štát prispieva tak, že v záujme ochrany slabšieho kladie určité hranice samostatnosti tým, čo rozhodujú o pracovných podmienkach, a nezamestnaným robotníkom garantuje existenčné minimum,,.

Ján Pavol II. rozvíja ďalej myšlienky svojho predchodcu v otázkach súkromného vlastníctva, nakladania s majetkom, resp. s dispozičným právom naň, podporuje integračné snahy národov, venuje sa problematike Tretieho sveta, ktorého najväčší problém vidí „v získaní spravodlivého prístupu k medzinárodnému trhu, ktorý nespočíva na jednostrannom princípe využívania prírodného bohatstva,

ale na zhodnocovaní ľudských zdrojov.“ Ďalej hovorí o potrebe „zabrániť tomu, aby sa trhový mechanizmus stal jediným cieľom celého spoločenského života. Vynakladá sa úsilie podriaďiť ho verejnej kontrole, ktorá má uviesť do platnosti princíp o určení bohatstva Zeme pre všetkých.“

V závere časti venovanej ekonomike a sociálnej politike si Ján Pavol II. kladie otázku, či „možno tvrdiť, že po páde komunizmu bude kapitalizmus víťazným spoločenským systémom a že tento systém je cieľom úsilia krajín, ktoré sa s vypätím síl pokúšajú o obnovu svojho hospodárstva a svojej spoločnosti? Odpoveď je, prirodzene, komplikovaná. Ak sa termínom „kapitalizmus“ označuje ekonomický systém, ktorý uznáva základnú pozitívnu silu podnikania, trhu, súkromného vlastníctva a z toho vyplývajúcu zodpovednosť vzhľadom na výrobné prostriedky, na slobodu tvorivej činnosti človeka v ekonomickej oblasti, odpoveď je celkom pozitívna....Ak sa ale pod „kapitalizmom“ rozumie systém, v ktorom sa hospodárska sloboda neviaže na pevný právny poriadok, ktorý slúži úplnej ľudskej slobode a ktorý hospodársku slobodu pokladá len za jednu čiastkovú dimenziu slobody s jej etickým a náboženským jadrom, odpoveď je potom rozhodne negatívna.“ Lebo je tu riziko, že sa rozšíri radikálna ideológia kapitalistického typu „...ktorá riešenie všetkých – vrátane sociálnych problémov - prenechá v slepej viere, voľnému vývoju trhových síl.“

Dobová reakcia európskych vlád na sociálno-ekonomické problémy o ktorých pojednáva encyklika, bola najvýraznejšia v Nemecku, Švédsku a vo Veľkej Británii. Otto von Bismarck po vyjednávaní s nemeckým ríšskym snemom v rokoch 1883 –1889 postupne zaviedol poistenie v prípade choroby, pracovného úrazu, invalidity a staroby. Vo Švédsku sa Karl Gunar Myrdal, nositeľ Nobelovej ceny za ekonómiu, zaslúžil o vznik štátu sociálnych služieb (welfare state), ktorý sa stal svetovo uznávaným. Švédsko zorganizovalo verejné sociálne služby tak, aby reagovali na všetky aktuálne aj potenciálne sociálne a ekonomické ohrozenia, s ktorými sa môže občan v priebehu života stretnúť. V plnom rozsahu boli verejné sociálne služby vo Švédsku zavedené po 2. svetovej vojne a zahŕňali: trh práce a poistenie v nezamestnanosti, bezpečnosť práce a poistenie pracovných úrazov, zdravotnú starostlivosť, sociálne poistenie, sociálnu pomoc, rodinnú politiku a politiku bývania. Vo Veľkej Británii to bol lord William Henry Beveridge, ktorý ako predseda komisie pre spracovanie štúdie o reforme sociálneho poistenia, presadil povinné sociálne poistenie, so sociálnou pomocou a dobrovoľným poistením, ako doplnkovými metódami. Sociálne poistenie bolo založené na nasledovných princípoch: jednotné dávky zaisťujúce existenčné minimum, zjednotenie správy sociálneho poistenia, dávky zodpovedajúce definovanej potrebe, sociálne poistenie všeobecne dostupné a účastníci poistenia rozdelení do skupín podľa svojho sociálneho postavenia a životnej situácie. Návrh predpokladal všeobecne dostupné zdravotnícke služby a udržanie plnej zamestnanosti a požadoval vylúčenie rezortných záujmov vo sfére sociálnej politiky.

Pod vplyvom týchto troch modelov sa v Európe, ale i vo svete postupne rozvinuli verejné sociálne služby (podľa definície nemeckého sociológa Jürgensa Habermansa), ako nástroje kompenzujúce nedostatok legitimity kapitalizmu. Podľa ekonóma a sociológa lorda Ralfa Dahrendorfa štát sociálnych služieb zaručuje: občianske práva, všeobecné volebné právo a sociálne práva – právo každého na minimálny príjem bez ohľadu na jeho hodnotu na trhu práce.

Postupne sa sociálna politika rozvinula ako služba „od kolisky po hrob“ občanom, ktorí sa ocitli v takých životných situáciách, ktoré by bez pomoci ostatných ľudí a príslušných inštitúcií by zvládli len veľmi ťažko. Aj u nás zahŕňa politiku zamestnanosti, politiku sociálneho zabezpečenia, zdravotnú politiku, vzdelávaciu politiku, politiku vo sfére bývania a rodinnú politiku.

Ak sa pozeráme na sociálnu politiku ako na „politikum“, tak jej aktérmi sú nielen jednotliví občania, ale aj rodina, susedstvo, cirkev, svojpomocné združenia, špecializované inštitúcie poskytujúce služby, firmy, odbory, politické strany, stavovské profesijne združenia, masmédiá, štátna moc a správa, samospráva, verejná služba i nátlakové skupiny. Títo sú jednak pasívni konzumenti, ale aj jej aktívni tvorcovia a realizátori. Keďže sociálna politika vyrastá zo záujmov ľudí a inštitúcií, zároveň tieto záujmy pretvára. Preto by sa jej jednotliví aktéri nemali nechať odsunúť do úlohy pasívnych pozorovateľov a prijímateľov akýchkoľvek reforiem. Reformy, aj sociálne, sú výsledkom politických rozhodnutí, jedny skupiny občanov zvyhodňujú, iné znevýhodňujú.

Ak sa bude chcieť Slovensko rýchle a úspešne zapojiť po svojom vstupe do EÚ 1. mája 2004 do procesu európskej integrácie, stane sa koordinácia a zblížovanie sociálnej politiky s politikou krajín Európskej únie nevyhnutnou podmienkou realizácie tohto náročného cieľa. Sociálna politika v únii prešla svojim vývojom, jej doterajšie zavŕšenie je obsiahnuté vo zvláštnej zmluve, tvoriacej nedeliteľnú súčasť Maastrichtskej zmluvy, v ktorej sa členské krajiny EÚ - s výnimkou Veľkej Británie - zaviazali uskutočňovať Chartu Európskeho spoločenstva o základných sociálnych právach zamestnancov. Vráťane koordinácie svojich národných sociálnych politík vo všetkých oblastiach, ktorých sa tento dokument týka.

V ostatnom čase sme však svedkami, hlavne po skončení bipolarity sveta, narastania vplyvu neoliberalných teórií v transformujúcich sa krajinách, presadzovaných pod rúškom spoločenských reforiem. Je snaha eliminovať vplyv štátu nielen v ekonomickej oblasti, ale aj v ostatných segmentoch spoločenského systému. Hlavnou tézou je tvrdenie, že štát je najhorší vlastník a že len súkromný vlastník má záujem na efektívnom fungovaní svojho majetku. Toto tvrdenie je potenciálne pravdivé len na polovicu. Naozaj, zle riadený štát je zlým vlastníkom, ale dobre riadený štát je dobrým vlastníkom, ako sa o tom presvedčame keď sa porovnávame so štátmi, ktoré sú v ekonomických, ale aj sociálnych parametroch ďaleko pred nami. Doterajšie skúsenosti nepotvrďujú ani tvrdenie, že

súkromný majetok je u nás spravovaný efektívnejšie a výkonnejšie. Obávame sa, že ministri, ktorí tvrdia, že štát je najhorším vlastníkom, vlastne potvrdzujú, že zle riadia svoj rezort. Ďalším mýtom je tvrdenie, že voľný trh zvyšuje ekonomickú výkonnosť a znižuje jeho náklady a že voľný trh podporuje hospodársky rast. Realita je taká, že obchod nie je samoučelom, ale musí prinášať hospodársky úspech, ktorý sa meria obvykle výškou sociálneho produktu. V porovnaní s rokom 1900 sa svetový sociálny produkt zvýšil sedemnásťkrát, ale svetový obchod až tridsaťosemkrát; teda dvakrát toľko. Stále väčší objem medzinárodného obchodu je potrebný, aby sa zvýšil svetový sociálny produkt. Ekonomická efektívnosť voľného obchodu teda býva preceňovaná a jeho rastové rezervy sú obmedzené. V Nemecku za ostatných tridsať rokov sa sociálny produkt zhruba zdvojnásobil, ale čistý reálny príjem zamestnancov sa nezvýšil. Naopak, stagnuje či dokonca klesá. Aj keď má Nemecko za sebou tridsať rokov hospodárskeho rastu, vzrástla chronická nedofinancovanosť štátnych rozpočtov, aj podiel chudobného obyvateľstva. Taktiež téza, že voľný obchod znižuje životné náklady, platí len teoreticky a iba vtedy ak sa ostatné parametre nemenia. V skutočnosti voľný obchod presunom výroby k najlacnejším producentom znižuje nielen výrobné ceny, ale súčasne aj príjmy. Výsledkom je relatívny rast životných nákladov. Na základe uvedeného, totálna privatizácia štátneho majetku ani naivné a nepripravené otvorenie trhu, nemôžu byť spoločenským ideálom. Potom úlohou vlády a hospodárskych subjektov je zabezpečiť optimálny „policy mix“ medzi voľným obchodom a primeranou ochranou vlastného trhu. Zvyšovanie blahobytu môžeme očakávať len ak sa na Slovensku podarí trvalo a masívne zvyšovať podiel vysoko hodnotnej práce a výrobkov.

Podobne privatizácia dôchodkového systému nie je všeliakom. Trhová hodnota peňažných fondov v USA prepadla za ostatných desať rokov o 40%, a v západnej Európe tiež skoro o 40%. V tejto súvislosti časopis The Economist v čísle zo začiatku augusta 2003 píše, že vlády v USA a v západnej Európe prejavili obavy, akým spôsobom budú vyplácať penzistov, lebo sa neočakáva také oživenie trhov a ekonomiky, ktoré by zvrátilo alebo vyrovnalo tento prepád. Napriek tomu niektorí naši analytici kritizujú striktné regulovanie peňažných fondov, ako nezodpovedajúce princípom trhovej ekonomiky. I tu je vidieť, že argumenty teórie liberálnej ekonomie sú postavené viac na ideológii ako na dôslednej analýze reality sveta. Sám Milton Friedman priznal, že v súčasnosti neexistuje na svete štát, ktorý by mohol fungovať podľa jeho teórie.

Počas návštevy pápeža Jána Pavla II. na Slovensku by si to najmä zástupcovia zákonodarného zboru a exekutívy z kresťanský orientovaných strán mali pripomenúť, ak už po dvanástich rokoch od uverejnenia pozabudli obsah jeho encykliky, aby neboli zahanbení, keď im Ján Pavol II. pripomenie resty v oblasti sociálnej politiky.

Ing. Ivan Milko, PhD., podpredseda Rady NEZES

Klubová činnosť

Regionálny rozvoj východného Slovenska

Vstupom Slovenskej republiky do Európskej únie sa stáva stále aktuálnejšou otázka našej účasti na vypracúvaní projektov a na využívaní fondov EÚ, vrátane Fondu regionálneho rozvoja. Na základe rozhodnutia Rady NEZES sa v dňoch 18. a 19. júna t.r. uskutočnili v Kežmarku a v Poprade rokovania o formách spolupráce NEZES pri riešení vybraných problémov východného Slovenska. Za účasti predsedu Rady NEZES Ing. Ladislava Lysáka, DrSc. a Ing. Františka Vojtecha rokovali v uvedených dňoch pracovníci vysokých škôl, regionálnej samosprávy a podnikateľskej sféry okresu Kežmarok (45 účastníkov) a okresu Poprad (26 účastníkov) o projektoch, ktoré by spĺňali podmienky Fondu regionálneho rozvoja a súčasne aj o projekte účasti významných osobností Zvrchovaného Radu Maltézskeho rádu na rozvoji strednej Európy.

Z rokovaní vyplynulo jednoznačné rozhodnutie aktívne sa podieľať na projektoch Fondu regionálneho rozvoja, týkajúcich sa oblasti východného Slovenska. Účastníci rokovaní považujú za dôležité, aby sa pred vypracúvaním týchto projektov nadviazala aktívna spolupráca s partnermi z Poľska, Česka, Rakúska a Maďarska, pričom predstavitelia Zvrchovaného Radu Maltézskeho rádu ponúkli svoju pomoc pri vyhľadávaní a kontaktovaní vhodných partnerov z uvedených štátov. Účastníci rokovaní považujú za dôležité, aby sa na uvedených projektoch za Slovenskú republiku zúčastnili ako koordinátori a spoluriešitelia aj 4 – 5 členovia NEZES a ďalší odborníci z akademickej a podnikateľskej oblasti SR.

Výsledky rokovaní z Kežmarku a Popradu budú po prerokovaní v Rade NEZES spracované do konkrétneho postupu prác na navrhovaných projektoch, ktorých plnenie bude priebežne kontrolované na rokovaníach zainteresovaných účastníkov v 3., resp. 4. štvrtroku 2003.

Redakcia

Medzinárodné politické vzťahy

Kritický konstruktivizmus a realizmus v súčasnej medzinárodnej politike USA

Vo sfére teórie, súčasný konstruktivizmus patrí k postpozitivistickým smerom (podobne ako kritická teória, hermeneutika, postmodernizmus). Konstruktivizmus vystupuje kriticky voči realizmu, neorealizmu, pozitivismu v medzinárodných vzťahoch už od 60. rokov 20. storočia. V kritike sa zameriava najmä na preceňovanie neovplyvniteľnosti objektívnej reality a vylúčovania aktívnej úlohy subjektov pri riešení konkrétnych medzinárodných problémov. V zmysle konstruktivizmu máme reálny svet a teda konkrétna medzinárodná scéna sa

utvára a závisí od ľudských interakcií, ktoré spočívajú na epistemických a normatívnych interpretáciách vonkajšieho materiálneho sveta. Z toho vyplýva, že medzinárodné inštitúcie, štát, bezpečnosť, rovnováha moci, ohraničenie, vojna, anarchia sa konštitujú v dialógu zainteresovaných subjektov. Z takéhoto prístupu vyplýva odmietnutie a negatívne hodnotenie neopozitivistických a neorealistickej prístupov, v zmysle ktorých moc, štát, podnik, vojna, anarchia sa pokladajú za materiálne faktory a danosti objektívneho sveta, nezávislých na súčasnej a budúcej dynamike zainteresovaných partnerov.

Konstruktivizmus pokladá všetky východiskové kategórie dialógu za vzájomne sa ustanovujúce, zanikajúce, reprezentujúce sa, preto pracuje s flexibilnejšími pojmami ako sú napr. model, paradigma, analýza diškurzu, vízia.

Dilema je zrejma z prístupu ku kategórii ohrozenia. Neorealizmus pokladá ohrozenie za základný atribút demokracie. Z toho vyplýva, že kľúčovou motiváciou každého štátu je bezpečnosť.

Ohrozenie a bezpečnosť si vyžadujú zvyšovanie vojenskej sily, t.j. zbrojenie. Tak na svete nastupuje neistota, rast špirály zbrojenia, pretože logika ohrozenia nedovoľuje zaostávanie potenciálnych protivníkov.

Konstruktivizmus popiera výlučnosť a reálnu nevyhnutnosť kategórie ohrozenia. Nepokladá ju ani za objektívne závislú oblasť, ani za determinovaný vnem, ale pokladá ohrozenie za výsledok intersubjektívnych konštrukcií. Z toho vyplývajú pragmatické závery pre obe kategórie.

Pre modernistický neorealizmus alebo realizmus je vojna pokračovaním politiky pre postmodernistický konstruktivizmus vojna je neúspechom politiky.

Ak zahraničná politika USA prechádza už dlhšiu dobu na koncepciu mocenského racionalizmu a po 11. septembri prijala tézu vnútorného ohrozenia a vstupu do vojny, nemôže sa dnes identifikovať ináč ako štát v stave vonkajšieho ohrozenia.

Európa v zmysle postmodernistického konstruktivizmu očakáva vyjednávanie a pre ňu je ešte všetko otvorené. Preto sa ani nestotožňuje s tézou, že sa štát nachádza vo vojnovom stave.

Ian Davidson z Bruselského strediska pre európsku politiku upozorňuje na skutočnosť, že v dôsledku strategickej revolúcie vo Washingtone, ktorej dôsledky ešte presne nepoznáme, sa mení celkový strategický kontext sveta.

Smerovanie k unilateralizmu a opätovne multilateralizmu USA pokladá za najvýznamnejšiu črtu novej reality. Tým sa začína Amerika inak identifikovať ako súčasná EÚ, inak vnímať globálnu politiku a prijíma iný model tvorby globálneho sveta.

Po II. svetovej vojne Západná Európa čerpala pozitívnu energiu z toho, že USA prevzali na seba základnú úlohu

záruky jej bezpečnosti a relatívnej stability jej postavenia vo svete. Európa tak mala čas vnútorne dozrievať pre postmodernistickú stratégiu svetového poriadku. Teraz však USA už nechcú udržiavať svoj drahý bezpečnostný dáždňik a žiadajú výkonnejšiu participáciu na zahraničných nákladoch.

I. Davidson správne poukazuje na skutočnosť, že rozšírenie EÚ dovedie Úniu až na hranice Ruska a prípadne pomocou Turecka do srdca Blízkeho Východu. EÚ bude musieť v tomto nestabilnom kontaktnom území vytvoriť novú bezpečnostnú a zahraničnú politiku.

Zb. Brzezinski síce predpokladá, že Rusko by sa po ďalšom členení mohlo stať členom NATO, ale EÚ nevidí takúto možnosť z hľadiska prístupu k EÚ. Rusko je jednoducho priveľké, príliš nukleárne a príliš veľmocenské.

Európa sa formuje ako pluralitná identita širokej škály aktérov (národy nič nemenia ani centralistické tendencie bruselskej administratívy, alebo v histórii nezakorenené koncepcie tvorby európskeho superštátu).

Táto široká škála aktérov zahŕňa štáty, národy, komunity, jednotlivcov, súkromné, verejné korporácie. Je to multispektrálne štruktúrovaná subsidiarita, v ktorej ani jeden aktér si nemôže nárokovať nadradené postavenie a nedisponuje výlučnou kontrolou.

Európa sa formuje ako spoločnosť rôznych identít, takáto pluralitná matica integrácie nedovoľuje formálny prechod na superštát, ani supernárod v zmysle nejakého formálneho štatútu Európana.

Výrazná názorová vlna preferuje spoluprácu medzi suverénnymi štátmi. Také bývalé a súčasné veľmoci ako Veľká Británia, Francúzsko, Španielsko si chcú zachovať svoj kultúrny a hospodársky vplyv v širšom svete ako je len Európa a obávajú sa „rozpustenia“ svojho dedičstva v „superštátnej megaeurópe“. Preto sa dnes javí ako najreálnejší projekt konštituovať Európsku úniu ako medzinárodného aktéra pluralitnej a nie nadštátnej povahy. Británia sa vyjadruje v hesle: „Európa ako supervelmoc a nie ako superštát“.

Je však namieste otázka, ako sa táto koncepcia stotožňuje s americkou predstavou na spolusprávcovstve sveta.

Paradoxom je, že Amerika, ktorá pôvodne vytýkala európskym mocnostiam presadzovanie svojich záujmov mocou, sa dostáva v súčasnom období do podobného postavenia ako boli európske mocnosti v 18. a 19. storočí. Rast moci Ameriky si postupne vypracoval priestor pre používanie silových nástrojov v zahraničnej politike. USA postupne nahradzovali starú Európu v bývalých kolóniách, proti ktorej sa pôvodne identifikovali ako krajina demokracie, humanizmu, obrany suverenity slabších národov alebo ako ríša dobra proti expanzívnej Európe. Naopak po II. svetovej vojne sa Západná Európa uvoľnila od potreby používania nátlakových silových prvkov, vyvíjala sa v klúde pod americkým bezpečnostným dáždňikom. V súčasnosti sa bráni opätovnému prevzatiu nátlakových nástrojov v rôznych častiach sveta.

Pri vzniku Spojených štátov amerických zohrávala významnú úlohu náboženská utópia politikov, ktorí vnímali seba ako zakladateľov nového „vyvoleného národa“, ktorý je predurčený k veľkým civilizačným a náboženským úlohám. Nový svet mal obrodíť „Ríšu dobra“. Amerika mala len jedno bojisko a tým bola obrana dobra a humanity. Identita USA sa formovala ako boj proti nepriateľovi, ktorým bola „Ríša zla“. Druhou polohou tvorby americkej identity bola úloha permanentného duchovného obrodzovania a posilňovania demokracie.

S rastom mocenského postavenia USA misia boja za dobro zostáva v programe štátu, ale doktrína obrany dobra sa postupne transformuje na doktrínu expanzie za dobro. Objavujú sa i nové formulácie konkrétnej „Ríše zla“ (Program G. Busha ml.). Dnes je to jeho boj proti terorizmu. Mesianizmus v americkej zahraničnej politike zostáva ako kľúčový kameň, ale pôvodný idealizmus je vytláčaný realizmom alebo neorealizmom, resp. ich formou mocenského racionalizmu. Tým sa prirodzene aj ideál „nového etnického Jeruzalema“ pôvodných puritánov z novej Anglie transformuje na víziu „Nového Ríma“, ktorý vie použiť nielen svoje „Pax Romana“ ale i svoje „vojenské légie“ na udržanie svetového poriadku.

Tým sa však USA v teoretickom dialógu modernizmu a postmodernizmu dostávajú do dôležitej polohy. Na jednej strane americká spoločnosť je na čele prechodu od modernizmu k postmodernizmu, alebo od industriálnej spoločnosti k informačnej alebo poznatkovo-orientovanej spoločnosti. Na druhej strane je nútená používať v úlohe poriadateľa svetového poriadku modernistické nástroje stability. Otázka dialógu preto zostáva či dokážu USA súčasne tvoriť nový konštruktivistický konsenzus sveta, tvoriť a prijímať nové normy, nové hodnoty a súčasne hrať úlohu správcu (žandára) stability sveta?

Prof. RNDr. Koloman Ivanička, DrSc., člen Rady NEZES

Osobnosti

Prof. Ing. Ján Ferianc, DrSc.

bol výraznou postavou slovenskej ekonomiky, pedagogiky i politiky druhej poloviny dvadsiateho storočia.

Narodil sa 16. júla 1926 vo Važci na Liptove. Štúdium ekonomiky absolvoval v roku 1950 na Vysokej škole ekonomickej v Bratislave a na tejto škole zostal pôsobiť aj naďalej až do roku 1964. V rokoch 1952 – 1964 bol vedúcim Katedry národohospodárskeho plánovania VŠE a súčasne s tým pôsobil v rokoch 1961 – 1964 aj vo funkcii vedúceho výskumného kabinetu VŠE. V roku 1955 získal vedeckú hodnosť kandidáta vied, v roku 1965 hodnosť doktora vied a docentom VŠE sa stal v roku 1956.

Vo vedeckovýskumnej a pedagogickej práci sa zameriaval hlavne na problémy teórie a metodiky národohospodárskeho plánovania a na vypracovanie teórie tvorby výrobných cien v podmienkach socialistického hospodárstva. Týmto smerom bolo zamerané aj ťažisko jeho

publikačnej činnosti. Uverejnil vyše dvesto vedeckých i popularizačných článkov a bol autorom monografií *Národohospodárske plánovanie I., II.* (Bratislava 1958) a *Vlastné náklady a ceny* (Bratislava 1963) a spoluautorom diela *Politická ekonómia socializmu* (Bratislava 1967). Teoretickou i organizačnou činnosťou sa podieľal na vypracovaní dlhodobých prognóz rozvoja československého a slovenského hospodárstva i na prípravách päťročných a ročných vykonávacích plánov národného hospodárstva. V posledných rokoch iniciatívne presadzoval uplatňovanie optimalizačných metód a aj, vtedy ešte revolučné, uplatňovanie výpočtovej techniky v systéme plánovitého riadenia.

V roku 1963 absolvoval celoročný šudijný pobyt v ZSSR a od roku 1964 do roku 1968 vykonával funkciu riaditeľa Výskumného ústavu oblastného plánovania v Bratislave. V druhej polovine šesťdesiatych rokov sa aktívne zapojil do reformného hnutia špičkových slovenských ekonómov, ktoré napokon v januári 1968 vyústilo do tzv. „pražskej jari“. V roku 1968 sa stal členom ÚV KSS a v roku 1969 aj poslancom SNR i Snemovne národov Federálneho zhromaždenia – všetky tieto funkcie vykonával až do vyvrcholenia „normalizácie“ v roku 1971. Navyše, v rokoch 1969 – 1970 bol aj ministrom plánovania SSR a v roku 1970 krátko aj námestníkom predsedu Slovenskej plánovacej komisie. Prof. Ing. Ján Ferienc, DrSc. bol jedným z tých špičkových slovenských ekonómov, ktorí vo vysokých funkciách získali dôsledný prehľad o politicko-ekonomickom postavení Slovenska v bývalej ČSSR a preto sa usilovali o zmenu štátoprávneho postavenia a likvidáciu pražského centralizmu. Tomu primerané boli potom po roku 1970 aj ich profesijné a životné osudy.

Július Handžárik

Recenzia

PLATOBNÝ STYK

Jaroslav Belás, Mária Klimíková

UNIPRINT, Považská Bystrica, 2003, 239 strán.

Život je zmena. Tento výrok platí aj pre systém platobného styku nielen v Slovenskej republike, ale v celosvetovom merítku. Rýchle zmeny sa týkajú nielen bankového informačného systému, platobného styku, ale aj ekonomických a právnych podmienok, v ktorých banky pôsobia. Bankový systém musí reagovať aj na politické rozhodnutia nielen v rámci Európy, ale i celého sveta.

Bankový systém v Európskej únii čoraz viac podlieha regulácii Bazilejského výboru a jeho pravidlám známym pod označením Bazilej II., ktoré prostredníctvom bankového dohľadu regulujú činnosť komerčných bánk. Po vstupe do EÚ, hlavne Európskeho menového systému (EMU), ovplyvnia aj na platobný styk bánk fungujúcich na Slovenku. Týmto sa bánkam významne zníži počet bankových operácií so zameraním na konverziu mien a tým aj príjmy bánk zo zmenárenskej činnosti. (Zámerné

nehovoríme o slovenských bankách, lebo po odpredaji strategických podielov slovenských bánk zahraničným bánkam, slovenské bankovníctvo prakticky zaniklo. Bánkam väčšinou zostali pôvodné názvy, ale sú to už filiálky zahraničných bánk, aj s právomocami filiállok. Oproti pôvodnému zámeru banky reštrukturalizovať, ozdraviť a tak pripraviť na fúziu so strategickým partnerom, boli oddĺžené na úkor budúcich generácií a odpredané za cenu, ktorú určoval kupujúci, poznajúci zúfalú snahu exekutívy získať finančnú hotovosť na vyrovnanie deficitu v štátnom rozpočte.)

Zavedenie meny EÚ euro (€), na ktorú možno prejsť najskôr dva roky po vstupe, ak budú splnené Maastrichtské kritéria, zníži počet používaných mien v Európe. Vcelku v tomto momente zanikne 25 európskych mien, čím sa zníži príjem bankového sektora, ale aj zmenárni. Na druhej strane sa zrýchli a sprehľadní platobný styk a bankové operácie zlacnejú. Odstráni sa aj menový had – kurzový režim v rámci európskeho integračného zoskupenia. Splnenie náročných Maastrichtských kritérií bude pre všetky pristupujúce štáty znamenať aj zvýšenie cenovej hladiny tak ako tomu bolo v Rakúsku, Nemecku, Francúzsku, atď. a reštriktívnu menovú politiku, ktorá sa môže negatívne prejaviť na ekonomickom raste. NBS nebude už môcť robiť svoju menovú politiku, ale bude podliehať Centrálnej európskej banke vo Frankfurt nad Mohanom.

Cena za výhodu operovať na jednotnom európskom trhu nie je malá, ale získať ju môže znamenať kvalitatívny skok, na ktorý už dlhšie slovenská ekonomika čaká. Návod ako urobiť tento skok v bankovom sektore, ako skvalitňovať platobný styk, nám dáva kniha autorov Ing. Jaroslava Belása, PhD. a Doc. Ing. Márie Klimíkovej CSc., erudovaných pedagógov Ekonomickej univerzity v Bratislave, ktorá sa nám dostáva do rúk zásluhou vydavateľstva UNIPRINT. Monografia sa zaoberá problematikou platobného styku v najširších súvislostiach. Je rozdelená do piatich kapitol. Prvá kapitola približuje čitateľovi podstatu a význam platobného styku, druhá a tretia kapitola pojednáva o hotovostnom a bezhotovostnom platobnom styku. Zahraničný platobný styk detailne približuje čitateľovi štvrtá kapitola, v ktorej sa po vysvetlení podstaty a funkcie zahraničného platobného styku diskutuje o jeho komerčných a politických rizikách, približuje funkcie SWIFT-u a opisuje bankové zúčtovacie systémy fungujúce v EÚ. Pozornosť si zasluhuje piata kapitola, ktorá načrtáva stratégiu rozvoja elektronických distribučných ciest ako súčasť manažmentu obchodných bánk. Okrem foriem, dotýka sa aj modelov elektronického bankovníctva a bezpečnosti elektronického bankovníctva. Platobné systémy na internete iste zaujmú každého, kto pracuje s touto celosvetovou sieťou, ktorá nemá žiadnu ríadiacu „hlavu“ a funguje ako disipatívna štruktúra odolná voči deštrukcii. V závere kapitoly sú načrtnuté možnosti distribučných kanálov z nášho dnešného pohľadu, ktorý zároveň zahŕňa aj naše očakávania.

Publikáciu odporúčame nielen študentom ekonomických univerzít, ale každému, kto sa s touto problematikou

stretáva v konkrétnej praktickej činnosti. Podnikateľom uľahčí styk s bankami a odbornej i laickej verejnosti priblíži najnovšie trendy v bankových operáciách.

Ing. Ivan Milko, PhD., podpredseda Rady NEZES

Životné míľniky

V týchto mesiacoch sa dožívajú významných životných jubileí dvaja poprední predstavitelia slovenskej ekonomickej obce.

Ing. Ladislav Lysák, DrSc., rodák z Brezovice v okrese Sabinov (nar. 28.8.1933) je významnou osobnosťou slovenskej ekonomickej obce hlavne v oblasti makroekonomiky a zahraničných ekonomických stykov. Pôsobil ako pedagóg na Fakulte ekonomiky a riadenia výrobných odvetví VŠE v Bratislave, pracoval ako expert RVHP v Prahe a v Moskve na koncepcii medzinárodnej kooperácie a špecializácie v spotrebnom a strojárskom priemysle a neskôr bol riaditeľom odboru zahraničných vzťahov Ministerstva priemyslu SR. Svoje odborné skúsenosti využil pri zakladaní Ústavu ekonomiky a riadenia priemyslu v Bratislave, v ktorom 15 rokov vykonával funkciu riaditeľa. Popri tom založil a 7 rokov bol predsedom redakčnej rady odborného časopisu *Ekonomika a riadenie priemyslu*. Za analytické a prognostické štúdie obdržal najvyššie ocenenie v rámci výskumných inštitúcií Česko-Slovenska. V rokoch 1990-1992 bol expertom Národnej agentúry pre zahraničné investície a generálnym riaditeľom Joint-venture SIGRUS a v nasledujúcich rokoch riaditeľom odboru Stáleho sekretariátu Rady colnej únie ČSFR. V rokoch 1994-1998 bol poslancom NR SR – členom výboru pre rozpočet a menu, predsedom komisie pre peňažníctvo, menu a zahranično-ekonomické vzťahy, členom Výboru NR SR pre európsku integráciu a členom Výkonného výboru Slovenskej skupiny Medziparlamentnej únie. Je členom Rady pre hospodársky rozvoj SR. Okrem toho pôsobil ako predseda Slovensko-indickej a Slovensko-indonézskej spoločnosti. V rokoch 1998-1999 úspešne vykonával funkciu mimoriadneho a splnomocneného veľvyslanca SR v Indickej republike s akreditáciou aj v Nepáli, Bangladéši, Srí Lanke a v Maledivskej republike. Od roku 1999 je pedagógom Katedry svetovej ekonomiky Ekonomickej univerzity v Bratislave a školiteľom 7 doktorandov. Je autorom a spoluautorom viacerých odborných kníh a učebníc, vyše 150 vedeckovýskumných štúdií a odborných článkov a aktívnym účastníkom

mnohých vedeckých konferencií vrátane Svetového kongresu ekonómov. Je jedným z prvých členov, spoluzakladateľom a teraz predsedom NEZES a iniciátorom a spoluzakladateľom mesačníka *SILOČIARY*.

Profesor Ing. Mikuláš Sedlák, CSc., rodák z Kojšova, okres Senica (nar. 18.9.1928), predstavuje v slovenskej ekonomickej obci výnimočnú osobnosť. Počas pôsobenia na Vysokej škole ekonomickej v Bratislave bol vedúcim katedry, dekanom Fakulty odvetvových ekonomík, prorektorom a neskôr prvým voleným rektorom VŠE. Po roku 1990 bol dekanom Fakulty

podnikového manažmentu i rektorom Ekonomickej univerzity v Bratislave, v ktorej sa pod jeho vedením uskutočnila transformácia na nové spoločenské podmienky. Vychoval tisícky vysokoškolsky vzdelaných ekonómov a desiatky kandidátov vied, z ktorých mnohí zaujímali a zaujímajú dôležité manažérske posty. Napísal deväť monografií, bol vedúcim autorského kolektívu a spoluautorom mnohých ďalších vedeckých publikácií a učebných textov a uverejnil množstvo vedeckých štúdií a článkov. Zúčastnil sa a prednášal na mnohých domácich i medzinárodných vedeckých konferenciách a absolvoval viaceré zahraničné študijné pobyty. Výskumne i pedagogicky sa venoval hlavne problematike organizácie výroby a organizačných štruktúr, manažmentu a ekonomike podniku. Pôsobil v rozmanitých vysokých ekonomických funkciách, bol členom Hospodárskej rady vlády SR, Rady pre vedu a techniku pri vláde SR, Akreditačnej komisie vlády SR, prezidentom Slovenského komitétu Medzinárodnej viedenskej rady a viceprezidentom Slovenskej spoločnosti pre medzinárodnú spoluprácu a porozumenie. Je spoluzakladateľom a jedným z prvých predsedov Nezávislého združenia ekonómov Slovenska a v rokoch 1998-2001 úspešne vykonával funkciu mimoriadneho a splnomocneného veľvyslanca SR v Japonsku. Medzinárodné uznanie jeho vedeckej práce sa prejavilo aj v požiadavke švédskej The Royal Academy of Sciences na jeho nomináciu kandidáta na udelenie Nobelovej ceny za ekonomické vedy, jeho zaradením do publikácie *Who's Who in the World 2000* a *2001* vydanej v USA a jeho členstvom v New York Academy of Sciences.

Redakcia

